

Atatürk Çocuk Yuvası

Bugün toplumsal hafızada yer edinmiş adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu, esas olarak Osmanlı Devleti zamanında Himâye-i Etfâl Cemiyeti adı altında kurulmuş sivil bir yapılanmadır. Bu sivil hareket ilk olarak Balkan savaşları sonrasında ebeveynlerini (baba veya anne ya da baba ve anne) kaybeden çocukların korunması amacıyla, 1908 yılında Kırklareli’nde başlamıştır. Fakat bu yerel-sivil hareketin ülke geneline yayılması Birinci Dünya Savaşı sırasında Galatasaray Lisesi Yurdu’nda bir araya gelen 20 kişilik bir heyetin çalışmaları ile İstanbul’da gerçekleşmiştir. İlk toplantısını Himâye-i Etfâl Cemiyeti adıyla 6 Mart 1917 tarihinde yapan heyet, 67 maddeden oluşan *Himâye-i Etfâl Cemiyetinin Nizamnamesi* ile faaliyetlerine başlamıştır. Kısa sürede dönemin Osmanlı hükümetinden öksüz ve yetim çocukların başta barınma olmak üzere beslenme, sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla çalışmalar yürütülmesi için gerekli izinler de alınmıştır. 20 kişiden oluşan merkez heyetinin önemli bir bölümünün Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu’ya geçmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. 1921 yılında Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin de desteğiyle Himâye-i Etfâl Cemiyeti yeniden yapılandırılmış ve faaliyetlerine Ankara’dan devam etmiştir.

Cemiyet ilk olarak Hacı Musa Mahallesinde büyük bir ev kiralamıştır. Süt çocuklarını korumak ve hayatta kalmalarını sağlamak amacıyla kiralanan bu ev, aynı zamanda çocuk bakım evi olarak da hizmet vermeye başlamıştır. Ne var ki, savaş yılları ve sonrasında öksüz ve yetim çocuk sayılarındaki artış cemiyetin desteğine ihtiyaç duyan çocuk sayısını da artırmıştır. Bu süreçte cemiyetin genel sekreterliğini (katib-i umumi) yürüten Dr. Fuat Umay, Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal Atatürk’ün oluru/desteği ile yaklaşık üç ay (Nisan-Temmuz 1923) sürecek bir Amerika seyahatine çıkmıştır. Dr. Fuat Umay bu seyahatte eski Osmanlı tebaası ile bir araya gelmiş ve çeşitli bağış kampanyaları düzenlemiştir. Bu seyahatten elde edilen 100.000 Amerikan doları yardım parası ve cemiyetin nizamnamesinde yer alan gelir kaynaklarından elde edilen meblağ ile Ankara/Keçiören’de “Atatürk Çocuk Yuvası” açılmıştır. Bazı kaynaklarda, Atatürk Çocuk Yuvası’nın açıldığı binanın hazineye ait olduğu ve dönemin hükümeti tarafından 12.000 liraya cemiyete satıldığı belirtilmektedir. Bu yuva cemiyetin Cumhuriyet sonrası ilk hizmet veren kuruluşu olarak da tanımlanabilir.

Atatürk Çocuk Yuvası 1925 yılında, 39 bin m²’lik bir alanda tek bir binada 50 yatak kapasitesi ile hizmet vermeye başlamıştır. Ancak kısa sürede bu kapasitenin çok üzerinde bir taleple karşılaşılmıştır. 2 Nisan 1940 tarihinde mevcut olan binaya ek olarak süt çağındaki çocuklara özel 200 yatak kapasiteli yeni bir bina inşa edilmiştir. Daha sonraları “D Blok” olarak da adlandırılacak olan bu binaya “Umay Pavyonu” adı verilmiştir. Ancak Umay Pavyonu da ihtiyacı karşılamada yetersiz kalınca yeni kaynaklar bulundukça genişletilebilecek bir yerleşke projesi geliştirilmiştir. Bu projede bir çocuk hastanesi, doğumdan önce veya doğum sırasında zorluk yaşamış kadınlar için bir konaklama evi, kurumda yetişecek kız çocukları için bir iş evi, hizmetlilere ve yuva personeline yönelik bir yatakhane ve çocuklara özgü bir prevantoryum binaları öngörülmüştür. Projede süt çağındaki çocukların süt ihtiyacını karşılamak üzere yuvada bulunan ineklerin barınması için de bağımsız bir yapının inşa edilmesi planlanmıştır. Ne var ki bu projeler (açık kaynaklardan ulaşılabilen bilgilere göre) hayata geçirilememiştir. Öte yandan tüm bu binalara ek olarak bir doğumhane binası inşa edilmesi ya da mevcut binalardan birinin doğumhane olarak hizmet vermesi kararlaştırılmıştır. Fakat Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın Ankara’da hizmet vermek üzere 200 yataklı bir doğumhane açması üzerine bu plan rafa kaldırılmıştır.

Çocukların sayısının artmasına bağlı olarak çocuk bakımını üstlenecek nitelikli personel ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. İlk yıllarda kız mekteplerinde “Çocuk Bakımı” dersleri müfredatlara eklenmişse de beklenen insan kaynağı yetiştirilememiştir. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla 1929 yılında Atatürk Çocuk Yuvası'nın bahçesinde iki yıllık eğitim veren Çocuk Bakıcı Okulu açılmıştır. Bir süre sonra bu okulun da beklenen ihtiyacı karşılamada yetersiz kalması üzerine Hemşire Koleji adı altında yeni bir eğitim kurumu açılmıştır. Kolej, ilk yıllarında ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitim verse de ilerleyen yıllarda lise düzeyinde eğitim vermeye ve yeni kurulan cumhuriyetin genç neferlerinin istihdamı ile ilgili katkı sağlamaya başlamıştır.

Bu dönemde Atatürk Çocuk Yuvası'nın yönetici kadrosu bir müdür, bir müdür yardımcısı ve bir başhemşireden oluşmaktaydı. Bu yönetici kadrosuna ek olarak yuvada bir memur, 10 çocuk bakıcısı, 16 mürebbiye ve 20 sütüne de görev yapmaktaydı. Kimsesiz, ebeveynleri vefat etmiş veya yoksul asker çocuklarına kucak açan Atatürk Çocuk Yuvası'nda erkek çocuklar beş yaşına kadar, kız çocukları ise yedi yaşına kadar bakılmaktaydı. Bu çocuklar (1) bebek, (2) süt çocuğu ve (3) oyun çocuğu olmak üzere üç farklı kategoride sınıflandırılmakta ve ayrı servislerde barındırılmaktaydı. Sonraki yıllarda anne ve babası olmayan ya da terk edilmiş çocukların 12 yaşına kadar kurumda kalmalarına izin verilmiştir. 1940'lı yıllarda ortalama 240 çocuğa hizmet veren bu kurum, modern ve yenilikçi yöntemlerle çocukların en iyi şekilde yetiştirilmesini sağlamaya çalışmıştır. Genellikle perişan ve umutsuz şekilde yuvaya getirilen çocuklar, burada geçirdikleri kısa sürede tanınmayacak şekilde değişimler göstermişlerdir. Sevgi dolu bir ortamda ve modern eğitim yöntemleriyle adeta yeniden doğan çocuklar, ilkokul çağına geldiklerinde Keçiören'de bulunan (açık kaynaklarda adına ulaşılamayan) belirli bir ilkokula yönlendirilmişlerdir. İlkokulu başarıyla tamamlayanlar eğitim hayatlarına devam etmek isterlerse, yeteneklerine göre bir sanat okuluna veya zanaat öğrenmeleri için bir ustanın yanına yerleştirilmişlerdir. Daha yetenekli olanlar ise devlet tarafından düzenlenen özel sınavlara girerek yatılı ve parasız veya özel yatılı liselere gitme şansı yakalamışlardır. Böylece Atatürk Çocuk Yuvası açılışından kısa süre sonra sadece bir barınak olmanın ötesinde, çocuklara umut ve güzel bir gelecek sunan vizyoner bir kurum haline gelmiştir.

Yuvadaki çocuk sayısı yıllar içinde artmıştır. 1940'lı yıllarında başında 250 civarında olan çocuk sayısı 1960'lı yıllarda 400'ün üzerine çıkmıştır. Bu dönemde yuvada 120'nin üzerinde görevli personel bulunmaktadır. Görevli personeller dışında gönüllüler de çocukların bakımı ile ilgili faaliyetlere katılmaktadır. Çocuk Sevenler ve Barış Gönüllüleri gibi derneklerden gelen kadınlar ile Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ve Atatürk Kız Enstitüsü öğrencileri yuvadaki çocukların bakımına gönüllü olarak katılmışlardır.

Yuvaya getirilen çocukların ilk olarak görevli doktorlar tarafından muayenesi yapılmaktadır. Çocuk herhangi bir bulaşıcı hastalığa sahip değilse kayıt işlemleri başlatılmaktadır. Eğer bulaşıcı olan ya da olmayan önemli bir hastalık tespit edilirse çocuğun yuvaya kabulünden önce tedavisi yapılmaktadır. Tedavi süreci tamamlandıktan ve ilgili çocuğun yuvada kalmasında bir sakınca olmadığını belirten doktor oluru/raporu hazırlandıktan sonra kayıt işlemleri başlatılmaktadır. Yuvaya kayıt işlemleri bizzat yuva müdürü tarafından gerçekleştirilmektedir. Yuvadaki doktor muayeneleri, bu ilk muayene ile de sınırlı değildir. Görevli doktorlar tarafından günlük rutin muayeneler de yapılmaktadır. Ancak tüm bu düzenli kontrollere rağmen bebek/çocuk ölümleri yaşanmaktadır. Bu ölümlerin çoğunlukla zayıf veya bakımsız olarak yuvaya getirilmiş olan süt çocuklarında rastlandığı kaydedilmiştir. Hatta bebek/çocuk ölümlerinin endişe verici boyutlara çıktığı zamanlar da olmuştur. Örneğin 1960'lı yılların başında, özellikle yeni doğan (0-6 ay arası) bebeklerde ölüm oranları %23'lere ulaşmıştır. Birinci yaştan itibaren bu oranlar düşmektedir. 1 ila 6 yaş arası çocuklarda ölüm oranları ortalama %4,4 olarak hesaplanmıştır. Yuvada 1964 yılında 64, 1965 yılında

ise 17 ölüm vakası yaşandığı kayda geçmiştir. Yuvada kalan bütün çocuklara felç aşısı ile tüm karma aşılar yapılmaktadır. Üstelik Türkiye'deki ilk kızamık aşısı da bu yuvada yapılmıştır.

1960'lı yılların sonlarında 500 çocuğu barındırabilecek kapasiteye ulaşan Atatürk Çocuk Yuvası'nın bulunduğu yerleşkenin farklı birimlerden oluşan bina ve yapılarla genişlediği görülmektedir. Bu dönemde yerleşkede Atatürk Çocuk Yuvası Koruma Birliği tarafından büyük bir bina inşa edilmiştir. Bu binanın kullanımı 25 yıllığına yuvaya devredilmiştir. Atatürk Çocuk Yuvası yerleşkesinde bu büyük bina ile ilk yıllarda inşa edilen Umay Pavyonu dışında; Göker Salonu, Hemşire Koleji, hastane, ambar, mutfak, iş atölyeleri, depo ve fırın gibi farklı yapılar da bulunmaktadır. Bu yapılara ek olarak voleybol ve basketbol oyunları için spor alanları ile yüzme havuzu, sebze bahçesi ve kümes hayvanları için inşa edilmiş bağımsız yapılar bulunmaktadır. İki ayrı bölümden oluşan havuzda çocuklar, özellikle yaz aylarında, görevli personelin gözetiminde vakit geçirmektedir. Yuva ile ilgili kayıtlardan edinilen bilgilere göre; 1967 yılında yaklaşık 5 bin m²'lik bir alandan oluşan meyve ve sebze bahçesinden 14 ton civarında ürün alındığı, yuvada beslenen tavuklarda son iki yılda 500 binin üzerinde yumurta elde edildiği ve yuvanın günlük ekmek ihtiyacının da yerleşkede kurulan fırından karşılandığı ifade edilmektedir.

2006-2007 yılları arasında yuvada yapılan bir araştırmada Atatürk Çocuk Yuvası'nın 40 dönümlük bir arazi üzerine kurulu 5 hizmet binasına ek olarak çeşitli oyun ve spor alanları ile etüt odalarına sahip bir kuruluş olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu araştırmada yuvanın 300 yatak kapasiteli olduğu ve 0-18 yaş arası çocuklara hizmet verdiği belirtilmektedir. Araştırmada aynı dönemde 0-12 ay arası 25 bebek, 2-3 yaş arası 22, 4-6 yaş arası 37, 7 yaş ve üzeri 137 çocuk barınmakta ve toplam 221 çocuğa hizmet verilmekte olduğu aktarılmaktadır. Bu ifadelerden Atatürk Çocuk Yuvası'nın çocuklara hizmet verme kapasitesinin yıllar içinde azaldığı ya da azaltıldığı anlaşılmaktadır.

Atatürk Çocuk Yuvası, yeni kurulan cumhuriyetin çocukları için sadece bir barınak olmamış, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin yazılmaya başlandığı ilk dönemden itibaren önemli bir misyonu da üstlenmiştir. Devlet başkanları ve yabancı konuklar gibi birçok önemli kişi tarafından ziyaret edilen yuva, bu ziyaretlerle hem kamuoyunda farkındalık yaratmış hem de maddi ve manevi destek sağlamıştır. Zamanla artan ihtiyaçlara cevap verebilmek için yuva binalarına eklemeler yaparak kapasitesini genişletmiştir. Bu büyüme sadece fiziksel alanda kalmamış, aynı zamanda yuvanın kendi kendine yetme kapasitesini de artırmaya yönelik adımlar atılmıştır. 21. Yüzyılda sıkça gündeme gelen sürdürülebilirlik ve kendi kendine yeter olma idealleri gereği sebzeçilik, tavukçuluk, süt inekçiliği ve ekmek üretimi gibi faaliyetler başlatılarak yuva, gıda ihtiyacını büyük ölçüde karşılayabilmiş ve sürdürülebilir bir finansal yapı oluşturmayı başarmıştır. Geçmişten gelen bu miras ve yapılan yeniliklerle yuva, ihtiyaç sahibi çocuklara daha iyi bir gelecek sunmaya devam etmiştir. Kendi kendine yetme faaliyetleri sayesinde Atatürk Çocuk Yuvası, çocuklara mesleki beceriler kazandıran ve onları hayata hazırlayan bir eğitim kurumu haline gelmiştir.

Atatürk Çocuk Yuvası'nın bulunduğu yerleşkedeki tabela yıllar içinde T.C. Ankara Valiliği Atatürk Çocuk Yuvası Müdürlüğü, ardından da T.C. Ankara Valiliği Atatürk Çocuk Kampüsü olarak değiştirilmiştir. 2017 yılının mayıs ayında yerel ve ulusal basında yuvanın kapatılacağına ya da başka bir yere taşınacağına dair çok sayıda haber çıkmıştır. Dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bu haberlerin asılsız olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını ileri sürerek bir basın açıklaması yayınlamıştır. Söz konusu açıklamada *"Keçiören Atatürk Çocuk Yuvası olarak bilinen kurumumuzda 39 dönüm arazi üzerinde bulunan 6 hizmet binası, Çocuk Destek Merkezi ve Çocuk Yuvası, 0-6 yaş ve 13-18 yaş grubundaki çocuklarımıza hizmet vermektedir. Kurumumuzdaki tadilat ve inşaat çalışmaları devam etmektedir. Yuvanın tarihi geçmişi ve manevi değeri göz önünde bulundurularak yapılan çalışmalar, büyük bir hassasiyetle devam*

ettirilmektedir. Yuvanın Haziran ayında yıkılacağı ve yerine ne yapılacağı belli olmadığı iddiaları asılsızdır. Yuva, içinde bulunduğu arazi ve binalarla bundan sonra da çocuklarımızın hizmetinde olacaktır. Bazı binalar şu anda kullanıldığı şekliyle, (konferans salonu, mutfak, hobi atölyesi) bazıları da farklı amaçlarla çocuklarımız için kullanılmaya devam edilecektir. Kurum bahçesinde bulunan iki tarihi çeşme ve yabancı devlet adamlarının ziyaretlerinde hediye ettiği oyuncaklar koruma altındadır. 1921 yılında milletimizin asil evlatlarının çabalarıyla kurulan Çocuk Esirgeme Kurumu ve bu çabanın ilk meyvesi olan Keçiören Atatürk Çocuk Yuvası, Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve ecdadımızın bizlere emanetidir. Bu emanete maddi ve manevi olarak hakkıyla sahip çıkılacağından kimsenin şüphesi olmamalıdır. Keçiören Atatürk Çocuk Yuvası, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da çocuklarımızın yaşadığı ve yaşatıldığı bir yer olmaya devam edecektir.” ifadelerine yer verilmiştir.

Atatürk Çocuk Yuvası, Cumhuriyet’in erken dönemlerinde çocuklar için bir barınak olmaktan öteye geçmiş, toplumun sosyal sorumluluğunun sembolü haline gelmiş ve önemli bir misyon üstlenmiştir. Yuvanın ziyaretçi profilleriyle kamuoyunda farkındalık oluşturma çabası, o dönem için devletin çocuk refahına verdiği önemi göstermektedir. Ne var ki o dönemdeki bu ziyaretlerin gerçek etkisini değerlendirebilmek için dönemin kamuoyu ve sosyal politikaları üzerine daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Yuvanın Cumhuriyet’in modernleşme ve kalkınma idealleri doğrultusunda, yetim ve öksüz çocukların korunması, eğitimi ve topluma kazandırılması amacıyla kurulmuş olması dönemin sosyal sorumluluk anlayışını bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yine de bu durum, dönemin politikaları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Özellikle, devlete bağımlı sosyal hizmet anlayışının, sivil toplum ve bireylerin sorumluluklarını ne ölçüde devre dışı bıraktığı da tartışılabilir.

Yuvanın fiziksel ve idari açıdan büyümesi, zamanla artan sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara yanıt verme çabasını yansıtırken, kendi kendine yetme idealiyle gerçekleştirilen tarım ve hayvancılık faaliyetleri de dönemin kalkınma politikalarına uygun bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu tür faaliyetlerin günümüzde sürdürülebilirlik kavramı içinde yeniden değer kazandığını görülmektedir; ancak bu adımların gerçekten ne ölçüde başarılı olduğunu anlamak için mali raporlara ve yuvanın işleyişine dair daha somut verilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak, Atatürk Çocuk Yuvası Türkiye’nin sosyal refah politikaları içinde merkezi bir konumda yer almakta ve yuvanın yıllar içinde geçirdiği dönüşümler, Türkiye’de çocuklara yönelik sosyal politikaların zamanla değişen doğasını yansıtmaktadır. Buraya kadar detaylı bir şekilde ifade edildiği üzere 2024 yılı itibarıyla Pınarbaşı Ardahan Sokak No:7, 06280 Keçiören/Ankara adresinde bulunan ve tabelasında “T.C. Ankara Valiliği Atatürk Çocuk Kampüsü” ifadesi yer alan; ancak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olan yerleşkenin hikâyesi 1925 yılına kadar uzanmaktadır. Toplumsal ve kamusal sorumluluğun en güzel örneklerinden biri olan Atatürk Çocuk Yuvası, her kadar tabela adı değişmiş olsa da, bir asırdan beri minik kalplere dokunarak onların hayatlarını değiştirmeye devam etmektedir.

Bekir GÜZEL

KAYNAKÇA

AKIN, Veysi, “Fuat Umay (1885-1963)”, **Atatürk Ansiklopedisi**, 30 Temmuz, 2023.

ÇAVUŞOĞLU, Turgay, “Sosyal hizmetlerin yakın tarihinden sayfalar: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları”, SABEV, Ankara, 2005.

ÇETİN, Seval; ÇAVUŞOĞLU, Turgay, “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Yoksulluk Çalışmaları. Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003: Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler”, 9-11 Ekim 2003, Antalya. H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Sosyal Hizmet

Uygulama Araştırma ve Geliştirme Derneği Yayını, Ankara.

GÜLER, Ali, "Atatürk Çocukları Çok Sevdi ve Onlar İçin Çok Şey Yaptı-1", <https://www.turkgun.com/ataturk-cocuklari-cok-sevdi-ve-onlar-icin-cok-sey-yapti-1>, Erişim Tarihi: 02/05/2024.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, Çocuk Esirgeme Kurumunun Çalışmaları ve Atatürk Çocuk Yuvası Hakkında Bilgilendirici Film: Keçiören Atatürk Çocuk Yuvası Tanıtım, <https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/keiren-atatrk-ocuk-yuvasi>, 2004.

SARIKAYA, Makbule, "Savaş Yıllarında Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar", **Atatürk Dergisi**, 22 Şubat 2010, Cilt 3, Sayı 3, s.193-202.

SARIKAYA, Makbule, "Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Şubesi'nin Faaliyetleri (1917-1935)", **Atatürk Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2 (Aralık 2022), s. 51-59.

ŞEKER, Kevser, Osmanlıdan Cumhuriyete Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2015.

TARIMERİ, Nihat, Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nden Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'na. <http://sosyalhizmetuzmanlari.com/makale-no:3105>.

TRT HABER, Bakanlıktan Keçiören Atatürk Çocuk Yuvası'na İlişkin Açıklama, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakanliktan-kecioren-ataturk-cocuk-yuvasina-iliskin-aciklama-316051.html>, 2017.

TÜRKİYE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU, Genel Merkez Çalışma Raporu (1964-1965 Yılı Çalışmaları), Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara, 1965, s.13.

YILMAZ, Hülya, "Atatürk Çocuk Yuvasında Kalan İlkokul Çocuklarının Beslenme Durumunun Saptanması ve Bu Çocukların Boy Uzunluklarının ve Vücut ağırlıklarının Standartlarla Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi.", Hacettepe Üniversitesi Toplu Beslenme Sistemleri Programı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

YILKAN, İhsan; YAMAN, Ömer Miraç, "1923-2018 Yılları Arasında Sosyal Hizmet Kurumlarının Uygulamış Oldukları Gençlik Hizmetleri Üzerine Kronolojik Bir Bakış", **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, 2019, C 7, S 17, s. 105-130.

05/01/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-cocuk-yuvasi/?pdf=7592> adresinden erişilmiştir